

UNIVERSITATEA BABEȘ-BOLYAI CLUJ-NAPOCA

FACULTATEA DE ISTORIE ȘI FILOSOFIE

**SĂRBĂTORILE ȘI SĂRBĂTORIREA ÎN
MENTALITATEA COLECTIVĂ ÎN PERIOADA
COMUNISTĂ.
ANALIZĂ ISTORICO-ANTROPOLOGICĂ**

TEZĂ DE DOCTORAT

**Coordonator științific,
Prof. Univ. Dr. Doru Radosav**

**Candidat,
Silviu Tăraș**

Cluj-Napoca
2013

Cuvinte cheie: sărbători, comunism, rituri publice, mentalități colective.

Cuprins

INTRODUCERE	2
TRECUTUL ȘI CUNOAȘTEREA ISTORICĂ	10
CRITICI POSTISTE	17
TURNURA NARATIVĂ	18
MEANDRE CONCEPTUALE	20
HISTORIKERSTREIT – DOUĂ VERSIUNI PENTRU O RELAȚIE: POLITICĂ ȘI ISTORIE ÎN ABORDARE GERMANĂ	21
<i>Historikerstreit – versiunea RFG</i>	21
<i>Historikerstreit – versiunea RDG</i>	26
STAFIA LUI MARX, ISTORIE ȘI POLITICĂ ÎN TEORIE, METODĂ, PRACTICĂ	29
<i>Textul</i>	29
<i>Citindu-l pe Marx - Althusser</i>	31
<i>Citindu-l pe Marx - Popper</i>	34
<i>Practica istorică marxistă – la vest de poarta Brandenburg</i>	38
<i>Practica istorică marxistă – la est de poarta Brandenburg, considerații privind o posibilă dezbateră ...</i>	43
<i>Modernitatea – dezbateră despre un concept interpretativ al comunismului</i>	50
CONCLUZII	59
MITUL ȘI MITISTORIA	61
MITUL ȘI CUNOAȘTEREA ANTROPOLOGICĂ	65
MITOLOGII	68
SFERA PUBLICĂ A MITISTORIEI ȘI ISTORIEI FESTIVISTE	77
CONCLUZII	87
SĂRBĂTORILE ȘI SĂRBĂTORIREA – ÎNTRE CONSTRUCȚIE DISCURSIVĂ ȘI PRACTICĂ FESTIVĂ	95
CONSTRUIREA TIPOLOGIILOR - TEHNICITATEA UNEI PROBLEME EPISTEMOLOGICE	99
ANALOGII – SĂRBĂTOAREA LA SOVIETICI, NAZIȘTI ȘI NORVEGIENI	109
CALENDARUL FESTIV COMUNIST ÎN STATU NASCENDI	117
<i>Dimensiunea națională a sărbătorilor</i>	124
<i>Conținutul</i>	127
<i>Forma de manifestare</i>	130
<i>Simboluri</i>	134
<i>Concluzii</i>	140
DINAMICA CALENDARULUI FESTIV ÎN PERIOADA COMUNISTĂ	142
<i>Festivalurile populare</i>	142
<i>Sărbătorile oamenilor muncii</i>	146
<i>Comemorarea personalităților</i>	161
<i>Riturile de trecere</i>	165
<i>Nucleul calendarului festiv</i>	170
DISCURSUL ISTORIC PRIN LOCURILE MEMORIEI - MISE EN ABYME	198
ELITA LOCALĂ	211
DISCURSUL FESTIV IDENTITAR	226
<i>Națiunea în discursul identitar al elitei locale</i>	242
CONCLUZII	252
ANEXE	271
Bibliografie	305

Societățile est-europene din a doua jumătate a secolului XX au fost definite de centralismul puterii și de intervențiile agresive de inginerie socială din partea acesteia, crearea Omului Nou și a societății comuniste fiind obiectivul ultim al proiectului de transformare radicală a realității. Pentru a realiza acest proiect cu obiective totalitare, regimul comunist a încercat reconfigurarea percepției despre trecut, impunerea unui discurs normativ prin care a urmărit transformarea *mentalității* (în esență retrogradă) în *conștiință* (socialistă). Societatea a reacționat la această invazie a Puterii prin adaptare, prin căutarea stabilității, a unui modus vivendi și prin rezistență.

Prezenta lucrare este o analiză a sărbătorilor și a sărbătoririi într-o perioadă în care partidul comunist este considerat *agenda setter* în toate domeniile societății. Conceptele de *sărbătoare* și *sărbătorire* sunt definite în relație cu scopul utilizării lor, în cazul de față, pentru studiul sistemului ritual din perioada în care dominația partidului comunist a fost impusă și menținută în România. Astfel, considerăm sărbătorile publice din această perioadă acțiuni de socializare politică ritualizate care au dominat spațiul public și au reprodus imagini proiectate ale memoriei colective. Sărbătorile și monumentele sunt considerate în același timp *vehicule ale memoriei*, interpretate ca modalități în care comunitățile construiesc raționamente despre trecut. Conceptul de ritual este folosit în sensul de activitate socială repetitivă, standardizată din punct de vedere cultural, cu un caracter primordial simbolic și efectuată în scopul influențării acțiunilor umane.

Există două dimensiuni importante ale sărbătorilor care au stat în centrul atenției noastre și care definesc lucrarea. Pe de o parte, evoluția calendarului festiv al regimului comunist modelat de rațiunile exercitării puterii (legitimare și control social), iar pe de altă parte, competiția ideologică, prin care câmpul semantic construit al sărbătorilor și monumentelor devine un referent care oscilează între cel puțin două registre interpretative: registrul dinamic al metanarativei ideologice impuse de regimul comunist și registrul metanarativei definite de „*moștenirea*” comunității locale, în sensul conferit acestui concept de Lowenthal.

Conținutul și structura lucrării sunt definite de două opțiuni teoretice. Prima opțiune este fundamentată de constrângerea epistemologică în cercetarea memoriei colective privită ca și construct eminamente social. Accesibilitatea memoriei colective este restrânsă la formele ei exteriorizate, care îmbracă forme perceptibile și care sunt purtătoare de semnificație. Dimensiunea semiotică se constituie din ceea ce în mod general credem noi ca fiind „colectiv” în memoria colectivă: narative, discursuri, practici simbolice și monumente, care toate funcționează ca vectori importanți ai memoriei. Pentru interpretarea diferitelor

urme ale memoriei am optat pentru operațiunea în esență hermeneutică semnalată de teoreticianul Mikhail Bakhtin, care constă în identificarea celor doi poli ai *textului mnemonic festiv*, în cazul nostru. Primul este constituit din *structură* și *formă*, celălalt poate fi revelat numai într-un *șir al textelor*. Primul pol interpretativ al memoriei colective a determinat paradigma interpretativă care a impus includerea întregului calendar festiv al comunității în cercetarea noastră și opțiunea pentru o perioadă mai lungă pentru relevarea procesualității riturilor publice și contextualizarea acestora. Al doilea pol al textului mnemonic festiv implică acceptarea premisei conform căreia significatul sărbătorilor este creat în condiții sociale concrete ale căror registre interpretative sunt influențate de celelalte sărbători create în același context social, și de situația concretă a producerii lor. Astfel, mentalitatea colectivă este redusă la un set de acțiuni care se ordonează în formă discursivă și devine analizabilă.

A doua opțiune teoretică este un derivat al paradigmei epistemologice de a considera calendarul festiv un câmp discursiv al configurării referentului sărbătorilor. Astfel, opțiunea de organizare a informațiilor nu poate fi alta decât cadrul teoretic al studiului de caz în sensul reducerii datelor la o unitate definită, care conferă posibilitatea analizei caracterizată de intensitatea mărită și posibilitatea de generalizare a concluziilor astfel produse. În dezvoltarea conținuturilor organizate în capitole despre relația dintre Putere și producția istoriografică, strategii de configurare a memoriei colective și sărbătorile publice, sunt valorificate aspectele teoretice și interpretative ale dezbaterilor privind problemele confruntării cu un trecut problematic din Germania postbelică. Astfel, Historikerstreit, analiza sărbătorilor naziste și a festivităților comemorative, alături de configurarea calendarului festiv sovietic constituie repere interpretative.

Structura lucrării este ordonată de o direcție hermeneutică a construirii discursurilor despre trecut, direcție marcată de situarea celor două paradigme teoretice care au definit prezenta lucrare, în două domenii apropiate ale științelor sociale: istoria și antropologia. Din caracteristica regimului comunist de instrumentalizare a sărbătorilor pentru scopurile exercitării puterii, rezultă insuficiența interpretării simbolurilor ceremonialului festiv pentru a genera informații relevante despre societate. Istorizarea interpretării a însemnat construirea câmpului semantic din două direcții interpretative. Pe de o parte, o contextualizare a discursurilor, o încercare analitică de „thick reading”, o oscilare a sensului între registrele culturale ale comunității, considerate metanarative identitare și discursurile care au dominat spațiul public. Pe de altă parte, înseamnă considerarea simbolurilor și riturilor ca acțiuni și discursuri definite de condiția lor istorică, făcând parte din complexul manifestărilor sociale diacronice și sincronice.

Primul capitol, *Trecutul și cunoașterea istorică* conturează dezbaterile despre problemele de construire/reconstruire/reprezentare a trecutului. Vectorii de prezentare și analiză a acestor dezbateri sunt întrebările referitoare la statutul epistemologic al interpretărilor istorice: care sunt metodele de analiză și interpretare ale istoricilor și cum sunt aceste metode fundamentate. Prin evaluarea critică a confruntării diferitelor teorii privind discursul istoric, se argumentează imposibilitatea cunoașterii istorice caracterizată de obiectivitate, dezinteres, imparțialitate. Cu toate că există un efort constant de distanțare de influențele ideologice, structura discursivă a prezentului este generator de anticipări ontologice și epistemologice care nu pot fi valoric neutre și deci sunt supuse ideologicului.

Historikerstreit-ul desemnează o dezbateră care, atât prin sensibilitatea și importanța temelor dezbătute cât și prin aprofundarea acestor teme, a dominat câmpul interpretativ al istoriei. Prezența accentuată a politicii și a diferitelor ideologii într-o dezbateră teoretică despre cunoașterea și reprezentarea trecutului este *per se* un prim studiu de caz al tezei. Cele două versiuni, din RDG și RFG, ale încercării de relaționare cu un trecut problematic, demonstrează nu numai strânsa legătură dintre istorie și politică, dar arată și importanța pe care o are regimul politic în asigurarea unui cadru pentru producția istorică.

Una dintre marile teorii ale istoriei, marxismul, este dezbătută într-o abordare construită de un *text* al lui Marx și două *citiri* critice ale acestuia, din două poziții aflate la mare distanță: Althusser și Popper. În încercarea de a surprinde viața de apoi al lui Marx se vor prezenta două critici, analiza lui E.P. Thompson și incursiuni în istoriografia românească postbelică. Dezbaterile despre metodă și infailibilitatea unei sisteme (epochal) nu testează problema influenței politicului și ideologiei asupra istoriei, lucru de necontestat, ci validitatea metodei și granițele autonomiei istoriografice într-un cadru ideologic închis.

Al doilea capitol, *Mitul și mitistoria*, propune vizitarea perspectivelor generatoare de interpretări pentru tematica sărbătorilor și a sărbătoririi din perioada comunistă. Astfel, paradigmele interpretative ale miturilor și istoriei sunt analizate dintr-o perspectivă strict utilitaristă pentru scopul menționat, iar premisa de la care pornește această analiză este că nu toate interpretările sunt la fel de *corecte/relevante* și deciziile epistemologice și metodologice ab ovo definesc rezultatele cercetării. Opțiunea interpretativă aleasă, pentru a rezolva această problemă reprezintă o provocare din mai multe puncte de vedere, dar comportă și importante beneficii.

Al treilea capitol al lucrării, *Sărbătoarea și sărbătorirea între construcție discursivă și practică festivă*, este dedicat analizei sărbătorilor din județul Covasna (incluzând diferitele denumiri administrative și configurări teritoriale pe care le-a avut orașul Sfântu Gheorghe și zona adiacentă în perioada 1944 – 1989). Organizarea informațiilor despre sărbătorile

comuniste a devenit problema construirii *tipologiei sărbătorilor*, prezentată în deschiderea acestui capitol. Constituirea, impunerea și consolidarea calendarului de sărbători oficiale ale regimului a fost un proces dinamic și supus mai multor influențe. Conceptul de „sărbătoare politică” este folosit cu sensul de moment aniversar sau comemorativ oficial care comportă mai multe aspecte: comemorarea (a unor evenimente sau eroi), celebrarea (riturile și importanța lor) și sărbătoarea populară neformalizată. Pentru perioada de tranziție (1944-1948), definită de competiție ideologică și de ascensiunea partidului comunist, în județul Covasna au existat patru calendare care au structurat timpul locuitorilor în patru dimensiuni diferite. Instaurarea controlului social și monopolizarea spațiului public a dus la impunerea unui calendar festiv și a unui set limitat de rituri publice, care au fost planificate, organizate, celebrate și ale căror rezultate au fost analizate de elita locală a partidului. Prezentarea calendarului festiv din perioada 1948-1989 este structurată după modelul unor cercuri concentrice reconstruind modelul teoretic al relației dintre periferia ideologicului și nucleul acesteia. Nucleul este reprezentat de acele sărbători care stau la baza percepției despre sine a regimului, care structurează narativa interpretativă a cercurilor periferice și proiectează în modul cel mai marcant discursul Puterii despre relația sa cu masele. Perspectiva noastră este fundamentată pe de o parte de interesul variat al Puterii de a-și impune propria viziune asupra Timpului și Realității prin instituirea riturilor publice, iar pe de altă parte de relația sărbătorilor cu timpul istoricizat al regimului: diacronismul sau sincronismul evenimentelor festive. În acest sens sunt urmărite două evoluții semnificative: integrarea „tradițiilor progresiste” ale comunității locale în cadrul unei strategii legitimoare și instituirea progresivă a unei interpretări festive a trecutului național, care restructurează narativa istorică despre trecut operând cu omisiuni și glorificare. Capitolul include două incursiuni interpretative privind discursul regimului despre *elite* și *discursul identitar*. Scopul acestora este de a arunca lumină, pe de o parte asupra relației dintre societate și regizorii locali al sărbătorilor, iar pe de altă parte, asupra contextului discursului festiv în esență maniheist al regimului despre „Ei” și „Noi”.

Interpretarea sărbătorilor este construită pe sursele inedite ale documentelor de partid aflate la Direcția Județeană a Arhivelor Naționale Covasna. Documentele de partid au devenit cele mai importante surse ale prezentei cercetări din două motive. Primul argument este lipsa informațiilor din celelalte două surse accesibile: ziarele și memoria participanților. Explicația acestei pauze al informațiilor în ceea ce privește sărbătorile publice constă în chiar natura obiectului cercetării noastre. Acțiunile sociale ritualizate se organizează într-o procesualitate simplificată a evenimentelor. Forma manifestării, redusă la câteva elementele simbolice, a vizat configurarea unui câmp interpretativ al recepției unanime. Unanimitatea

discursului festivist și repetitivitatea formelor fac imposibilă organizarea acestora într-o narativă. Din această cauză, memoria despre sărbători este în esență interpretativă și analitică. Interviuurile oral history realizate confirmă această ipoteză. Cea mai relevantă informație privind sărbătorile comuniste este raportarea normativă a subiecților la o istorie a *opresiunii*, raportare prin negație la posibilitatea festivismului și a sărbătoririi. Ziarele, având în vedere controlul strict al regimului asupra producerii și difuzării informațiilor publice, au proiectat imaginea sărbătoririi cu un grad înalt de conformitate ideologică. O analiză a sărbătorilor pe baza acestor informații s-ar reduce la analiza unui discurs ritualizat și festivist, care nu este un discurs *despre* sărbători, ci discurs *al* sărbătorilor.

Al doilea argument este fundamentat de opțiunea hermeneutică de interpretare a documentelor de partid. Selectarea și ordonarea informațiilor din procesele verbale ale ședințelor Comitetului, Biroului și Secretariatului, din comunicările, notele informative și rapoartele trimise, a fost determinată de „cercul hermeneutic” al interpretării construit de Ricouer și de criteriul *neconformității* ideologice. Instituirea calendarului festiv a însemnat un efort logistic al Comitetului județean de partid. Planificarea detaliată urmată de ședințele de analiză furnizează cele mai relevante informații în acest sens. Limbajul acestor ședințe se revoluționează progresiv în perioada 1944-1948 prin introducerea invențiilor „limbii de lemn,” dar analizele sărbătorilor, mai ales din perioadele instituirii unor noi evenimente festive publice ritualizate, produc informații despre ceea ce *nu s-a întâmplat* conform așteptărilor organizatorilor. Aceste date, coroborate cu analiza zvonurilor raportate și discutate în cadrul ședințelor, produc acele informații din care se conturează imaginea *recepției*, a reacției societății la acțiunile direcționate ale regimului pentru implementarea unei strategii privind reconfigurarea mentalității colective. Prima minciună (înconsecvență în discurs și nu raportat la o realitate construită) este dintr-o ședință de condamnare a măsurilor violente folosite în raionul Odorhei în procesul de colectivizare. Natura oficială a discursului înregistrat prin procese și eterna *qui prodest* au fost cele două filtre care au produs distanțarea noastră în a considera informațiile privind relevanța lor. Din aceste motive, discursul elitei este cel care definește în mare măsură construirea interpretării din această lucrare. În ultimul deceniu al regimului, nu dispar numai analizele sărbătorilor, dar se instituie și un discurs formalizat al ideologiei care restructurează realitatea conform orizontului de așteptare definit de Partid. Formalismul „limbii de lemn” a însemnat folosirea unui set limitat de expresii pentru instrumentalizarea unui discurs autoreferențial.

Opțiunile teoretice și metodologice care stau la baza interpretării surselor enumerate au dus la confruntarea cu o serie de întrebări. Considerarea *istoricismului* marxist din perspectiva celor care îl denunță în totalitatea lui, este un demers greu justificabil prin critica

textelor și a metodei din mai multe considerente. Primul considerent ar fi greu identificabila frontieră care desparte din punct de vedere al metodei pe istoricii marxiști de restul comunității istorice. În al doilea rând, o astfel de judecată totalitară presupune o percepție holistică asupra ideologiei care, prin caracteristicile ei malefice „contaminează” demersul istoriografic. Argumentul central al acestei prezentări susține postulatul conform căreia, conceptualizarea discursului istoric nu este numai o problemă de stil sau erudiție, este însăși o opțiune interpretativă conștientă sau nu. Istoria festivistă nu este un rezultat exclusiv al relațiilor de putere. Este un construct intelectual al imaginii trecutului modelat într-o măsură variabilă de mituri originare în ceea ce a conceptualizat Lowenthal ca fiind „moștenire.”

Mitul se sustrage logosului. Această afirmație face parte dintre puținele enunțuri care se bucură de un oarecare consens. Cu toate acestea, critica interpretărilor este fundamentată de o paradigmă raționalistă caracteristică cercetărilor în general, în formularea ei popperiană. Tocmai din această cauză, în centrul atenției noastre s-au aflat acele interpretări, teorii sau metode prin care sunt abordate miturile. Probleme metodologice în parte semnalate în introducere la acest capitol, au fost dezvoltate pe vectorul mit – antropologie – antropologie politică – istorie – istorie festivistă. Cel mai important beneficiu al opțiunii interpretative constă în caracterul pragmatic al considerării acestor interpretări din perspectiva aplicabilității la studiul sărbătorilor și sărbătoririi din perioada comunistă.

Interpretarea miturilor este situată într-un câmp conceptual anistoric, ceea ce face ca natura și metoda interpretativă să fie foarte diferită de cea a mitologiilor examinate în al treilea capitol. Raoul Girardet, într-o manieră foarte apropiată celei în care operează și istoricii, identifică construcții mitice ale imaginarului politic pe care le consideră structuri, imagini mentale polimorfe care pot produce rezonanțe multiple și nu mai puține semnificații.¹ Astfel, Conspirația, Salvatorul, Vârsta de aur și Unitatea sunt structuri ale imaginarului identificabile în diferite culturi politice europene. Metoda interpretativă folosită de Girardet este în esență comparativă, puternic înrădăcinată în tradiția structuralistă și istorică în deconstruirea acestor mituri. Explicația, prin identificarea surselor acestor texte și a mijloacelor prin care s-au răspândit, este completată de referirea la caracteristici ale psihicului (stare obscură de amenințare, incertitudine și panică). Aceste mituri sunt politice în accepțiunea lui Raoul Girardet datorită contextului în care sunt acaparate de grupuri și mișcări cu intenția de a exercita puterea.

Discursul istoriografic despre mituri și istorie are o structură și logică internă centrată în jurul a două probleme majore: cunoașterea istorică și natura miturilor. Cunoașterea

¹ Raoul Girardet, *Mituri și mitologii politice*, Institutul European, Iași, 1997, p.6.

istorică este analizată cu o complexitate variabilă, dar cu același set de concluzii care au fost prezentate și în această teză: inexistența unei realități obiective a trecutului; inconsistența amprentelor trecutului care sunt ordonate într-o structură narativă de istoric; caracterul *situat* în contemporaneitate al interpretărilor istorice și condiționarea din această perspectivă a discursului istoric despre trecut. Aceste concluzii, care au devenit paradigmatică pentru cercetările istorice, lasă deschisă o breșă epistemologică prin care istoria stabilește contacte cu universul mitologic. Câmpul semantic al miturilor, cu toate că este definit în discursul public prin clasică antiteză față de cunoașterea *obiectivă a realităților* trecutului, este revalorizat în mai multe feluri. În primul rând, dispare contrastul dintre realitate și imaginar (căreia i se subsumează mitul). Înțelegerea ulterioară a evenimentelor face ca istoria să fie pe de o parte mult mai dubioasă, dar pe de altă parte mult mai bine informată decât consemnările participanților. Tocmai de aceea, istoria pare a fi „un nucleu al prejudecăților contemporane înconjurat de o pulpă a faptelor istorice discutabile.”² Istoria atenuează adevărul, dar în afara cercetătorilor acest lucru este foarte puțin știut și și mai puțin acceptat. Pentru a fi de încredere, istoria trebuie să fie fundamentată de dovezi istorice accesibile tuturor și în mare parte în acord cu mainstream-ul historiografic. În primul rând, această consonanță atribuie veridicitate relatărilor historiografice fără să vedem dovezile documentariste ale afirmațiilor. În mare parte, credibilitatea istoricului este cea mai valoroasă caracteristică, el trebuie să fie un depozitar al adevărului. În al doilea rând, incompatibilitatea cu imaginea generală a istoriei întotdeauna rezultă incredulitate prima facie. Iar o astfel de incredulitate ar face imposibilă existența a orice imagine a trecutului, istoria feministă sau afro-americană în mare parte largesc canoanele historiografice și nu se contrapozitionează față de acestea.

Moștenirea nu este nimic din toate acestea. Nu este verificabilă, nici măcar plauzibilă, ci o declarație de credință în trecut. Moștenirea este catalogată ca fiind o istorie travestită, dar nu este nicidecum istorie.³ Folosește urmele istorice și spune istorioare despre trecut, dar acestea nu sunt accesibile analizei critice sau cercetării comparative. Moștenirea exagerează și operează omisiuni, inventează și uită. Moștenirea este imună la revoluțiile critice pentru că se bazează pe catehism și nu pe erudiție: nu contează faptele verificabile ci fidelitatea credinței. Moștenirea se diferențiază de istorie nu datorită faptului că este marcată de prejudecăți, ci atitudinii ei față de aceste prejudecăți. Moștenirea implică un gir public (public endorsement), care prin practica pe care o putem califica drept mitologică, de celebrare a unor evenimente și ștergerea memoriei celorlalte, creează un trecut *plăcut*.

² Ibidem, p.12.

³ David Lowenthal, *Possessed by the Past*, Ed. Free Press, New York, 1996.

Istoria festivă înseamnă, în interpretarea conferită de Doru Radosav, o instrumentalizare a istoriei pentru a crea și a întreține o conștiință istorică și politică în opinia publică, modelată de discursul puterii sau de ideologia predominantă într-o societate sau într-un stat. Sărbătorile și sărbătorirea angajează istoria și adevărul istoric, atât la nivelul discursului istoriografic, cât și la nivelul scenariului sărbătorii. Evenimentele istorice comemorate sunt premeditate și montate într-un scenariu aparte, la care participă instituționalul (stat, școală etc.) organizațiile și partidele politice. În consecință sărbătorile istorice devin politizate, instrumentalizate.⁴ Pervertirea sărbătorilor în *loci* al unor discursuri ideologice impuse și controlate de Putere este incontestabil principala caracteristică a sărbătorilor. Scopul acestor rituri politice profund formalizate este o impunere a unei imagini despre realitățile socio-economice, politice și culturale întocmai cu litera și spiritul mitologiilor elaborate. Însă, în mod argumentabil, această *mitologie aplicată*, în cazul sărbătorilor comportă două dinamici contradictorii. Pe de o parte, apelul la imagini mitice, așa cum am văzut din perspectivele prezentate despre funcțiile și natura mitului, implică trimiterea la un referent simbolic situat într-un câmp semantic difuz. Capacitatea miturilor de a crea un anumit sens al discursului despre trecut și implicit despre prezent rezidă întocmai în această caracteristică de a genera *gir public*. Pe de altă parte, miturile puternice sunt interpretate într-un sistem semantic circumscris de cultură și simboluri, implică o referire la seturi de structuri interdependente. Iar discursul dominant ideologic își conservă statutul de monopol al interpretării printr-o oarecare pauperizare a simbolurilor. În cazul sărbătorilor comuniste din România (de altfel cu fenomene similare și ale comunismului sovietic) se produce treptat o schimbare paradigmatică în conținutul referentului sărbătorilor, acestea deplasându-se dinspre un registru exclusivist de mituri științifice fundamentate de marxismul vulgar spre un registru simbolic care a integrat miturile naționale. Cauzele legitimoare ale travestirii discursului sunt explicate prin schimbarea petrecută în relațiile internaționale și eșecurile sociale și economice ale comunismului autohton.

În perspectiva dinamică, istoria festivă este produsul acestor elaborări succesive, iar interpretările istorice sunt întotdeauna o angajare a unei competiții între istorie și mit, sau istorie și moștenire. Relația mit - istorie este abordată din perspectiva critică care poartă amprenta intelectuală a lui Karl Popper. În conceptualizarea lui Peter Munz, mitul și istoria sunt interdependente în sensul în care nu există narativă istorică fără elemente mitice și nu

⁴ Doru Radosav, Istoria festivă. In., *Teoria istoriei și curente istoriografice contemporane*, Cluj Napoca, 2002, pp.59-62.

există mit fără un referent situat în trecut(ul abstract).⁵ Narațiunea istorică despre trecut (*historia rerum gestarum*) nu cuprinde niciodată totalitatea evenimentelor trecutului (*res gestae*).

Selectarea și ordonarea evenimentelor trecutului într-o narațiune se face prin operații care sunt adânc înrădăcinate în ceea ce am definit mai sus ca fiind moștenire. Mitul, prin evocarea unui eveniment istoric prezintă caracteristici universale. Este adevărată în acest sens și nu în sensul de referire la un eveniment istoric concret. Din aceste considerente miturile sunt narațiuni universal concrete.⁶ O poveste holistică a unui eveniment istoric particular ar însemna prezentarea a nenumărate detalii de care nimeni nu este interesat. În schimb povestea *universal concretă* are o fascinație universală. Munz argumentează imposibilitatea existenței unei istorii scrise numai cu ajutorul enunțurilor particulare. Pentru a crea o structură edificatoare, discursul istoric are nevoie de enunțuri universale, adică de mituri. Munz introduce logica popperiană prin conceptualizarea structurilor mitologice ca texte (construite din enunțuri) și astfel subiecte analizei logice.

În consecință, merită considerată în primul rând, ideea interferenței miturilor în discursul istoric care conferă semnificație conferă substanță interpretativă datorită a două perspective deschise. Pe de o parte, considerăm că este o interpretare relevantă pentru problema recepției acestor fenomene imagine. Individul recunoaște prin aceste structuri mitice transformate în paradigme interpretative narațiunea și semnificația acesteia. Caracterul integrativ și de discurs identitar al miturilor presupune acest sentiment al familiarității, care se construiește din enunțuri particulare (istorice sau nu) și enunțuri universale dătătoare de sens. Pe de altă parte, o astfel de interpretare deschide analizei perspectiva incorporării receptării și a imaginarului colectiv în discursul mitologic.

În al doilea rând, abordarea lui Peter Munz este edificatoare pentru problema relației dintre producția istorică și sistemul cultural definit de moștenire. *Historia rerum gestarum* este un discurs ideologic despre trecut datorită acestei interferențe mitice și viceversa, istoria este sursă inepuizabilă pentru alimentarea acestor mituri.

Perioada instaurării și consolidării regimului comunist a fost urmată de transformarea lentă a arsenalului simbolic instrumentat cu ocazia acestor sărbători și o dinamică constantă a discursului identitar al regimului. Sunt mai mulți vectori de analiză vehiculate în istoriografie pentru surprinderea acestei dinamici, dintre care două au făcut carieră. Pe de o parte, analiza sistematică a statului, regimului și societății comuniste marcată de contribuția

⁵Peter Munz (1921-2006) a fost filosof și istoric la Universitatea din Wellington, opera sa poartă influența majoră a lui Karl Popper și Ludwig Wittgenstein. Peter Munz, „History and Myth”, In: *The Philosophical Quarterly*, Vol.6, Nr.22, 1956, pp.1-16.

⁶ Ibidem, p.3.

lui Katherine Verdery, a statului slab netotalitar, iar pe de altă parte, analiza dinamicii comunismului autohton în contextul preponderent politico – economic. Astfel, avem imaginea convingătoare a unei transformări constante, care acoperă totalitatea unităților sistemului. Lucrarea discută strategiile schimbătoare ale regimului comunist în vederea transformării societății și argumentează inabilitatea structurilor de partid și de stat de a organiza societatea într-o imagine care oglindește idealurile propuse. Prin aceasta, lucrarea contestă interpretarea totalitară a socialismului, interpretare care, în această privință, confundă idealul cu rezultatul. Cu toate acestea, fără a se îmbarca într-un partizanat care ar reduce lucrarea la un singur set de argumente, lucrarea interpretează și acele rezultate pe care implementarea acestor politici le-au adus – cu toate că, cel puțin în ceea ce privește intenția partidului – aceste rezultate nu au fost cele așteptate. Sărbătorile nu au făcut excepție de la această regulă. Cu toate că sunt argumente convingătoare care susțin punctul de vedere antropologic în esență, despre caracterul rezistent al riturilor la transformările contextului social și politic, pentru sărbătorile comuniste, utilizate ca instrumente în atingerea unor obiective, acest punct de vedere pare să nu fie unul absolut. Sunt mai multe procese prin care trec sărbătorile, dintre acestea menționăm (1) schimbarea discursului prin autohtonizarea regimului, (2) impunerea agresivă a cultului personalității și (3) osificarea sărbătorilor.

În consecință, mentalitatea colectivă este structurată de doi vectori dinamici aflați într-o competiție discursivă. Pe de o parte, este o imagine construită social a realității și orizontului de așteptare proiectată de sărbătorile publice ritualizate și oficiale cu un areal simbolic polimorf, ambiguu și autoreferențial; pe de altă parte, sunt contra-imagini proiectate în același sistem discursiv, dar care nu fac parte din calendarul ritualic oficial și au forme de manifestare subversive pentru ordinea simbolică impusă de discursul oficial al sărbătorilor. Numărul mare de sărbători este o manifestare a unei mentalități angajate într-o confruntare simbolică specifică perioadelor de criză. Lipsa unei ordini instituite de un sistem de valori stabilite pe baza practicii sociale generează un dinamism al reprezentărilor și o apreciere a conceptelor într-un sistem interpretativ maniheist și mesianic.

Odată cu desăvârșirea discursului despre trecutul național, semnificația comemorării din 23 August a fost modelată de constelația sărbătorilor, care au gravitat în jurul ei. Pe când în 1979, s-a sărbătorit încă „eliberarea patriei de sub dominația fascistă” în 1980, s-a marcat cea de-a 36-a aniversare a „revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă.”⁷ În fiecare an s-a raportat o creștere a participării la această comemorare, ajungând la 20.000. Interpretarea celorlalte sărbători este subordonată acestei schimbări

⁷ DJAN Covasna, fond: 535, Comitetul județean de partid, dosar 10/1980, f. 257.

semantice. Prin urmare, în 1982 amplele manifestări politico-ideologice care au reflectat realizările obținute de popor, au reliefat lupta poporului român pentru apărarea libertății și integrității teritoriale. Au pus un accent deosebit pe „semnificația revoluționară de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă, începută la 23 August 1944, pe participarea României la războiul antifascist, până la victoria finală de la 9 mai 1945.”⁸

Calendarul ultimului deceniu al regimului comunist prezintă o configurare specifică a timpului istoric proiectat de discursul festiv al sărbătorilor. Pe de o parte se poate observa o ancorare a memoriei istorice în trecutul îndepărtat al istoriei naționale reflectată prin organizarea seminariilor, conferințelor și expunerilor cu teme e.g. *„Lupta milenară a poporului nostru pentru libertate și neatârănare, pentru consfințirea dreptului de a trăi liber în vatra strămoșească.”* Abordarea trecutului național prin lupta geto-dacică a fost un exercițiu de interpretare protocronistă a istoriei pentru asigurarea gloriei atemporale. Pe de altă parte, discursul este centrat pe proiectarea unei imagini a prezentului care nu este mai puțin fabuloasă decât cea istorică. Caracteristicile semantice ale celor două discursuri sunt asemănătoare, sunt interpretări autoreferențiale mitizate.

Statul a impus un set de reguli la care orice fel de comportament social (de sprijin, conformist, dogmatic sau disident) trebuia să se raporteze. Iar acest set de reguli privind comportamentul social a dus la un proces accentuat de ritualizare a manifestărilor publice. Sunt două exemple edificatoare în acest sens. Primul este exemplul comportamentului în perioada verificărilor din perioada 1949-1951. Despre primele ședințe publice de verificare se raportează lipsa de participare activă a membrilor de partid, existența unei atmosfere de consternare generală în sălile căminelor culturale, sunt reglate conturi personale și din analiza zvonurilor reiese o stare de frică colectivă care este fenomenul social care contextualizează verificările. Al doilea exemplu este examinarea candidaților care doresc să devină membrii de partid. Procedura inițiată pentru restabilirea caracterului de elită a societății pentru Partid a devenit foarte repede o situație dominată de formalism și de repetitivitate ritualică. Atât întrebările și răspunsurile, cât și argumentele pentru acceptarea sau refuzarea calității de membru sunt constante discursive utilizate și nu formulate. Astfel, situația discursivă prezintă o ruptură cu contextul social sau faptele sociale și devin referențiale numai în relație cu metanarativa Puterii. Realitatea este disimulată în acest context, trecutul unui candidat devine o problemă de credibilitate și de conformitate ideologică (de origine sau de apartenență la o structură de clientelă). După generalizarea și repetarea fenomenului intervine o acomodare din partea membrilor de partid. Sunt

⁸ DJAN Covasna, fond: 535, Comitetul județean de partid, dosar 12/1982, f. 183.

cooperanți și exprimă „sentimente de iubire și de recunoștință față de partid” fără menajamente. Mersul ședințelor, întrebările și răspunsurile devin din ce în ce mai asemănătoare, iar panica creată de la începerea verificărilor dispare. Societatea a produs ca răspuns la noua situație comportamentul adecvat situației. Acest comportament social și discurs public se poate caracteriza ca ambivalent sau un răspuns la o configurație socială de liminalitate. Din analiza noastră imaginea este de comportament pragmatic în situațiile sociale expuse influențelor ideologice. Acest comportament este un fenomen social dublat de relațiile de putere organizate, relații de patronat care au implicat responsabilități reciproce și care s-a perpetuat pe diferitele nivele ale structurii de partid. Este fenomenul social cel mai bine definit de ceea ce Gellner l-a numit ca fiind „principiul Lady Montdore” (ai grijă cum te porți cu toate fetele, pentru că nu se știe cu cine se vor mărita). Relevanța acestui principiu este argumentată de mobilitatea socială intensă și de existența relațiilor de putere organizate în structuri informale.

Relația problematică dintre formele de manifestare și conținutul ideologic al sărbătorilor publice este interpretabilă prin lipsa unor structuri ale ritului (formă, conținut, simboluri) comunist particular care ar fi putut genera acel gir popular atât de necesar pentru funcționarea riturilor publice. Resemantizarea unor forme ale riturilor publice a fost percepută de elita locală ca o problemă tehnică de organizare. Cu toate acestea, eșecul calendarului festiv al regimului s-a datorat în mare măsură acestei interpretări greșite: au implementat strategii de schimbare a mentalității colective și nu o rafinare a activităților simbolice ritualizate. Strategia integratoare a „tradițiilor progresiste” a fost singura opțiune în acest sens pentru comunitatea locală studiată în prezenta lucrare. Aceast proiect integrativ a generat o competiție între discursuri originare în trei referințe semantice: (1) cel al metanarativei comuniste; (2) câmpul semantic definit de „moștenire” și (3) și cel al valorilor naționale proiectată de Centru. Abandonarea proiectului „tradițiilor locale” și impunerea discursului gloriei naționale a însemnat și sfârșitul unei perioade în care s-a creat un calendar festiv, care a putut emite pretenții de participare voluntară și care a creat legitimitate, în primul rând pentru elita locală a nomenclaturii.